

А. Г. ФОМЕНКО*Кіровоградський інститут ім. Св. Миколая МАУП*

САМОЗВІТ ЯК РІЗНОВИД ПРОЕКТИВНОГО МЕТОДУ В СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МЕНЕДЖЕРІВ

Наукові праці МАУП, 2009, вип. 4(23), с. 227–230

Проаналізовано сучасну методикау активізації та розвитку саморефлексії в процесі професійної підготовки менеджерів.

Інтенсифікація рефлексивних процесів сучасного індивіда демонструє розвиток інформаційного простору. Внутрішній вибір людини з багатьох альтернатив у процесі прийняття рішення — продукт розвитку інформаційних систем і засобів надходження інформації в цілому, її доступності незалежно від змісту. Нова масова аудиторія на відміну від колишньої відрізняється антиномічністю мислення (здібністю зіставляти протилежні точки зору), руйнуванням цілісного сприйняття, внутрішньою неоднорідністю. Таким чином, це вже не поглинаюча, а саморефлексує аудиторія [2]. Проблема саморефлексії набуває особливого сенсу, коли йдеться про виховання та професіоналізацію молодого покоління. Вміння самостійно опрацювати матеріал, приймати самостійні рішення, зважувати альтернативи — все це потребує методологічного забезпечення та, зокрема, пропозиції алгоритму прийняття рішення.

Процес підготовки майбутнього менеджера у вищому закладі освіти потребує якісного підходу щодо забезпечення його самостійності та управлінської культури, організаційних здібностей і професійної спрямованості. Тому розвиток рефлексивних процесів, саморефлексії зокрема, є одним з пріоритетних напрямків самостійної роботи студента. Складання самозвіту (форма 1) та ведення щоденників самоспостереження дозволяє відстежувати сутність та рівень впливу запропонованих програмою психотехнік, спрямованих на формування професійно важливих якостей та професійних навичок майбутніх менеджерів. Якісний показник реалізації такої підготовки вказує на глибину та системність пізнан-

ня особистістю власного пси-фактора. Ще одним напрямком професійного самовизначення можна вважати формування у майбутнього фахівця важеної позиції відносно особистісних психологічних особливостей і можливості здійснювати контроль за розвитком психологічних станів у процесах, що передбачені програмою практичних вправ. Крім специфічних знань в галузі прикладної практичної психології і оволодіння відповідними психотехніками, слухач може отримувати психоматеріал для розвитку саморефлексії в широкому розумінні цього поняття. Зокрема, йдеться про можливість передання майбутньому менеджеру не тільки навичок із самоконтролю та профілактичних психотехнік, а й методики самоаналізу як основи психотерапевтичного механізму. Вміння оцінювати власні сили, можливості та особливості власної психосфери дозволить менеджеру ефективно здійснювати процес управління власною професійною діяльністю підлеглими, клієнтами, забезпечуючи необхідний рівень психологічного комфорту в процесі виконання професійних функцій.

Вивчення особистості в цілому та особливостей розвитку психічних станів і патогеній у кожного індивіда відіграє особливу роль для психолого-педагогічних досліджень, зокрема, тому, що саме вони служать основою людського буття, враховуючи аспекти світосприйняття, ставлення до оточуючої дійсності та визначення напрямку людської діяльності.

Особистість як соціально обумовлений індивід у процесі його професіоналізації потребує пролонгованого дослідження, яке б відображало

особливості формування професійної готовності, ставлення до оточуючих (ознаки міжособистісних взаємин), мотиваційної сфери, схильність до девіантної поведінки та, зокрема, позиції в конфліктній ситуації. Ще одним важливим напрямком дослідження психосфери особистості є своєрідність розвитку емоційних станів та вчасного виявлення психогенів та неврозподібних станів.

У психодіагностиці як окремі галузі психологічної науки існує ціла низка методів, засобів та інструментів дослідження індивідуально-психологічних властивостей особистості. Однак професійно-психологічна підготовка в освітньому процесі, зокрема у вузі, визначає необхідність у комплексному та творчому підходах до пізнання особистості. Найповнішою мірою зазначеним вимогам відповідає концептуалізація поведінки і особистості в проєктивних методах психології.

Самозвіт як різновид проєктивного методу будується на гештальтпсихології, психоаналітичній концепції про особистість як динамічне психічне утворення, на методі самоаналізу К. Хорні [6] та терапевтичних методиках “Напишіть оповідання” В. Ланового [1] і “Духовно-природна психотерапія” О. Ткаченко [4]. Завдяки опису обставин, переживань особистістю конкретної ситуації або отримання нового досвіду, враховуючи специфічні ознаки її мовлення, послідовність передання думок, спрямованість уваги та деталізацію окремих складових сприйняття, експресію і емоційність опису, образність, своєрідність та семантичне значення використаних лексичних оборотів, можна істотно поглибити уявлення про відмінності кожного окремого індивіда, а також скласти перелік індивідуальних педагогічних рекомендацій по кожному конкретному випадку.

Крім того, активна участь об'єкта дослідження в процесі складання самозвіту сприяє розвитку його творчої активності, культури мовлення, евристичного компонента та саморефлексії слухача курсу.

Метод “Самозвіт” за умови партнерства між викладачем і студентом та виключної уваги до отриманого психоматеріалу дозволяє оволодіти потрібними відомостями про зміни у внутрішньому світі особистості, у тому числі під впливом вправ, що передбачені навчальним курсом, і психотехнік.

Мета “Самозвіту” — поглиблення уявлення слухача стосовно його особистості (виходячи з структурного теоретичного уявлення про неї). Згідно з метою визначаються завдання самозвіту:

- оптимізація досягнення максимального включення слухача в процес виконання психотехніки або вправи;
- актуалізація проблеми аналізу власного досвіду студента як інструмента самопізнання;
- критична інспекція записаного досвіду від виконання вправи або психотехніки;
- розвиток техніки самопізнання в процесі професійно-психологічної підготовки.

Навчання методу “Самозвіт” передусім включає знання структури кожного з етапів, що дозволяє швидко та ефективно засвоювати його зміст. У зв'язку з цим є сенс визначити кілька наступних понять, за допомогою яких визначається сутність кожного етапу методу.

Мета етапу — це певний результат, який планується досягти.

Завдання етапу зумовлене сукупністю дій, які необхідно здійснити, щоб досягти бажаного результату.

Інструкція — процес короткого навчання слухача щодо процедурного аспекту виконання етапу.

Вимоги етапу — перелік умов, яких необхідно дотримуватися для ефективного виконання завдань етапу.

Проблема етапу — дещо складне для практичної реалізації (завдання психотехніки) або розуміння набутого досвіду.

Етап I. ВПРАВА

Мета першого етапу — отримання інструкцій до виконання психотехніки, а також допомога слухачу в оволодінні технікою, що пропонується для ознайомлення з подальшим опануванням.

Завдання етапу полягає у досягненні максимального включення слухача в процес виконання психотехніки або вправи.

Інструкція: *До Вашої уваги пропонується виконати вправу до (вказати номер теми та змістового модуля).* Після цього викладач оголошує назву вправи з відповідною інструкцією і текстом до її виконання (якщо це передбачено умовами вправи). Відразу по закінченню виконавцем пропонується 8–10 хвилин на осмислення набутого психоматеріалу.

Основні вимоги етапу:

- 1) додержуватись отриманих інструкцій;
- 2) підтримувати регламент під час виконання вправи.

Проблема етапу полягає в ознайомленні з психотехнікою або вправою, а також в її реалізації на практиці.

Форма 1. Бланк самозвіту

Дата виконання вправи	Назва вправи	Аналіз вправи	Самоаналіз
1	2	3	4

Етап II. АНАЛІЗ ВПРАВИ

Метою етапу передбачається здійснити аналіз отриманого від вправи досвіду та записати його в спеціальну форму (форма 1). В даному випадку під досвідом розуміються не лише набуті знання та навички, а й переживання слухача: його емоції, відчуття, враження, висновки (незалежно від їх оформлення). Учаснику пропонується здійснити самостійний аналіз матеріалу, що було набуто під час виконання вправи, зокрема, звернути увагу на аспекти, які вдалися складніше або легше. Важливо також, щоб студент усвідомив, які саме емоції домінували при виконанні ним вправи або окремого завдання вправи.

Завдання етапу — актуалізувати для студента проблему аналізу власного досвіду як інструмента самопізнання.

Інструкція: Наступним пропонується записати отриманий під час виконання вправи психоматеріал в передбаченому порядку до форми 1 “Самозвіту”.

Відповідно для аналізу вправи (стовпчик 3) пропонується наступний порядок:

- 1) вказати вид і назву вправи;
- 2) стисло відтворити її зміст;
- 3) визначити, які навички та вміння, на погляд виконавця, розвиває вправа;
- 4) критично визначити ступінь уваги виконавця до виконання вправи;
- 5) визначити, якою мірою вправа розвиває професійно важливі та особистісні риси виконавців;
- 6) вказати, які елементи вправи вдавалися більшою або меншою мірою;
- 7) описати емоції, що супроводжували виконавця при виконанні вправи;
- 8) описати тілесні відчуття, що виникали при виконанні вправи (психотехніки).

Записати думки, що виникали в процесі виконання та заслуговують на увагу.

Вимоги етапу:

- 1) вмотивованість та активність суб'єкта самоаналізу;
- 2) знання структури аналізу;

3) відкритість до самопізнання;

4) здатність до критичного самоосмислення.

Проблемою етапу є виділення і структурний аналіз набутого під час вправи досвіду та його викладення у вигляді звіту.

Етап III. САМОАНАЛІЗ

Третім етапом методу самоаналізу передбачається самостійний розбір, критична інспекція і повторна інтерпретація аналізу, що було здійснено (записано) на другому етапі. Студент на власний розгляд вибирає окремі фрагменти описаного досвіду і намагається знайти їм нове пояснення. Оскільки суб'єкт аналізу є водночас його об'єктом, то психоматеріал, що отриманий шляхом самоаналізу, відобразить такі риси особистості, як варіативність та стійкість поглядів, творчість, спрямованість, уважність, здатність до самокритики, позитивізм або негативізм мислення, ознаки мотивації та подекуди приховані мотиви. Необхідно враховувати, що на третьому етапі метод самоаналізу може ініціювати виникнення інсайту (спонтанної здібності зрозуміти природу власної позиції, думки, емоційного стану тощо).

Завдання етапу — здійснити критичну інспекцію (що було записано на другому етапі) досвіду від виконання вправи або психотехніки.

Інструкція: Після виконання попереднього аналізу вправи слід здійснити критичну інспекцію (переосмислення) набутого досвіду та вписати її до форми 1 у наступному порядку.

Зміст самоаналізу визначається так:

- 1) вказати назву вправи;
- 2) визначити, якою мірою відповідає опис вправи тому, що відбувалося під час її проведення;
- 3) викласти припущення щодо можливості вдосконалення вправи;
- 4) пояснити ступінь своєї участі у вправі, назвати причини, які заважали виконанню справи;
- 5) вказати, якої оцінки заслуговує ваше виконання вправи;
- 6) визначити фактори, що могли б актуалізувати вправу для виконавця;
- 7) пов'язати та логічно обґрунтувати зв'язок між емоціями, тілесними відчуттями і думками, які виникали під час виконання вправи (вказати припущення відносно походження думок, емоцій та тілесних відчуттів, що виникали в процесі виконання вправи);
- 8) визначити, якою мірою настрої виконавця вплинув на виконання вправи.

Вимоги етапу:

- 1) вмотивованість та активність суб'єкта самоаналізу;
- 2) знання структури самоаналізу;
- 3) відкритість до самопізнання.

Проблемою етапу є поглиблення розуміння, що отримано від виконання, вправи власного досвіду.

Вже після заповнення форми "Самозвіту" слухачеві також може бути запропоновано індивідуальну форму співбесіди, аби поглибити розуміння психоматеріалу та сформувані індивідуальні рекомендації до самопізнання та професіоналізації особистості в цілому.

Таким чином, у сучасній управлінській практиці суттєву роль відіграють психічні стани індивіда.

Без сумніву, соціально обумовлений індивід у процесі його професіоналізації постійно потребує пролонгованого дослідження, яке сприяє професійній самоактуалізації та самореалізації особистості.

Література

1. Лановой В. Е. Метод "Напишите рассказ": диагностика, теория и прогноз. — СПб.: Речь, 2006. — 198 с.
2. Пронина Е. Е. Проблемы становления рефлексивных субъектов: Материалы круглого стола // Рефлексивные процессы и управление. — 2002. — Т. 2, № 1. — С. 67–68.
3. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. — СПб.: Питер, 2007. — 713 с. — (Сер. "Мастера психологии").
4. Ткаченко А. А. Духовно-природная психотерапия (эсхатологический аспект), личная и профессиональная элитарность. — Кировоград: КОД, 2001. — 220 с.
5. Ткаченко Н. В., Фоменко А. Г. Сучасні пріоритети і умови навчально-виховної підготовки майбутнього авіаспеціаліста в ВУЗі // Наукові праці академії (Кіровоград). — 2004. — Вип. 8. — 252 с.
6. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности. — 3-е изд. — СПб.: Питер, 2006. — 607 с.

Описано змістовну частину методики "Самозвіт", яка дозволяє суттєво поглибити розвиток саморефлексії в процесі професійної підготовки менеджерів.

Описана содержательная часть методики "Самоотчет", которая позволяет существенно углубить развитие саморефлексии в процессе профессиональной подготовки менеджеров.

In the article written about the methodology of "Samozvit". It is anticipated that the technique will help to develop a reflexive process of the future managers in the training.

Надійшла 17 вересня 2009 р.